

UDK:111

VIRTUAL REALLIKDA HAQIQAT MUAMMOSI

Norpulatov Bekzod Norpulatovich

Samarqand viloyati Paxtachi tumani

Tibbiyot birlashmasi kadrlar masalalari muotaxasisi

Ushbu maqola virtual borliqda voqelikning namoyon bo‘lish shakllari va imkoniyatlarini ochib beradi. Virtual reallik va virtual borliqda feyk dezinformatsiya va haqiqat muammosi o‘rganilib axborot makoninin tabiati tatqiq etilgan. Obyektiv borliqda haqiqat va virtual dunyoda haqiqat o‘rtasidagi farq, muayyan mavjud bog‘liqliklar ilmiy bilish darajasida aniqlangan. Virtual borliqda haqiqat muammosining virtual reallik bilan bog‘liq jihatlari ilmiy va falsafiy jihatdan tahlil qilingan va takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: virtual reallik, virtual borliq, haqiqat, feyk ma’lumotlar, virtual haqiqat, simulyator, feyk.

THE PROBLEM OF TRUTH IN VIRTUAL REALITY

Abstract: *This article reveals the forms and possibilities of the manifestation of reality in a virtual existence. The problem of fake disinformation and truth in virtual reality and virtual existence is studied and the nature of the information space is explored. The difference between the reality in the objective existence and the reality in the virtual world, certain existing connections are determined at the level of scientific knowledge. Aspects of the problem of truth in virtual existence related to virtual reality are scientifically and philosophically analyzed and suggestions are made.*

Key words: virtual reality, virtual existence, reality, fake information, virtual reality, simulator, fake.

“Virtuallik” atamasi lotincha “virtualis” so‘zidan “kelib chiqqan bo‘lib, “muayyan sharoitlarda sodir bo‘ladigan” yoki “sodir bo‘lishi ehtimoli bor” degan ma’noni anglatadi.

XXI asrda “axborot jamiyati” deb nomlangan global tarmoqdagi xabarlar oqimi va sig‘imi yaqin vaqtlardagi aqlli, zamonaviy odamni kommunikativ aloqa ichidagi odamga, ya’ni Homo Virtusga aylantirishi mumkinligi haqidagi farazlar tadqiqotchilar tomonidan qizg‘in muhokama qilinmoqda [1.15]. Hatto ba’zi tadqiqotlar Homo Virtus, digital natives, Net generation, Milleenials kabi tushunchalar virtual makonda yashovchi ijtimoiy subyektlar va virtual borliqda ma’lumotlarning asosiy iste’molchilari ekanligini ta’kidlaydi [2.159].

Virtual reallik – bu atrof-muhit haqidagi odatiy tasavvur, turli xil texnik vositalar tomonidan yaratilgan ma’lumotlarni qayta ishlashga qaratilgan va sun’iy ravishda yaratilgan axborot muhitidir.

15-Oktyabr, 2025-yil

Dezinformatsiya (fransuzcha, des – “salbiy” va information “axborot”) muayyan guruhlar va doiralarning zararli maqsadlariga erishish uchun yolg‘on ma’lumotlardan foydalanish asosida jamoatchilik fikrini chalg‘itish maqsadida matbuot, radio va televideniya qo‘llaniladigan usul, vositalardir. Masalan, ikkinchi jahon urushi paytida u targ‘ibotda keng qo‘llanilgan.

Sh.S.Qo‘shaqovning fikricha, kompyuter asri yangi dezinformatsiyani, ya’ni soxta dezinformatsiyani keltirib chiqardi. Bu shuni anglatadiki, virtual dunyoda yolg‘on ma’lumotni tarqatish, odamlarni aldash, yo‘ldan ozdirish osonroq [3. 19-21].

Zamonaviy jamiyat odami haqiqiy obyektlar va hodisalaridan ajralgan yolg‘on belgilar maydoni, o‘z qonunlariga muvofiq yashaydigan virtual borliq simulatrlar dunyosi bilan o‘ralgan.

Simulatr – bu da’volari nomuvofiqlikka asoslangan va jiddiy buzilish yoki rad etishdan iborat bo‘lgan soxta da’vogarning bir turi.

“Feyk” – bu odatda haqiqiy yoki haqiqat sifatida taqdim etilgan sun’iy yoki yolg‘on narsaga murojaat qilish uchun ishlatiladigan atama. Bu hayotning turli sohalariga, shu jumladan ma’lumotlar, rasmlar, videolar, audio yozuvlar va boshqalarga tegishli bo‘lishi mumkin.

Axborot va ommaviy axborot vositalari kontekstida “feyk” odatda yolg‘on yoki manipulyatsiya maqsadida yaratilgan yolg‘on yoki buzilgan ma’lumotni anglatadi. Soxta ma’lumotlar ijtimoiy tarmoqlar, yangiliklar saytlari, bloglar va boshqa media platformalar orqali tarqatilishi mumkin.

Feyk narsalarga qarshi kurash tobora dolzarb muammoga aylanib bormoqda, ayniqsa raqamli axborot makonida, bu yerda yolg‘on ma’lumotlar tez tarqalishi va jamoatchilik fikri, siyosiy jarayonlar va hatto odamlarning xatti-harakatlariga ta’sir qilishi mumkin. Feyk narsalarga qarshi kurashish uchun turli xil usullar qo‘llaniladi, jumladan faktcheking, media savodxonligi bo‘yicha ta’lim va soxta ma’lumotlarni aniqlash uchun texnologik yechimlar. Hozirgi vaqtda barchamiz bir haqiqatni unutmasligimiz kerak: axborot sohasidagi turli munozaralar va tortishuvlar, avvalambor, adolat va xolislik tamoyillariga asoslanishi, qonun va odob-axloq qoidalari doirasida bo‘lishi, shaxsiy xurofot va xususiyatlarga aylanmasligi, obro‘-e’tiborni qozonishning yolg‘on usuliga aylanmasligi kerak, inson shaxsiyati va sharafini kamsitishdan saqlanib, bunday salbiy vaziyatlarni bizning media makonimizda mutlaq o‘rin egallashiga imkon bermaslik kerak [4]. Ijtimoiy tarmoqlarda yolg‘on xabarlar tarqatish, davlat Konstitutsiyasiga qarshi harakat qilish, fuqarolarning xavfsizligiga tahdid soluvchi xabarlar tarqatish taqiqlanadi.

Axborotlashgan jamiyatda axborot inson bilimining asosiy manbalaridan biri bo‘lib qoldi. Shu ma’noda, ishlab chiqarishning rivojlanishi, yuksalishi zamonaviy makroelektronika va kompyuter texnikasiga asoslanmoqda. Bu jarayonlar o‘z navbatida ommaviy axborot va texnologiyalarni vujudga keltirib, axborotni saqlash va qayta tahlil qilishning turli murakkab yo‘nalishlarining shakllanishiga olib keldi. Kommunikatsiya tizimidagi bunday o‘zgarish hatto xo‘jalik tizimini o‘zgarishga ta’sir ko‘rsatdi. Shuningdek,

15-Oktyabr, 2025-yil

axborotga nisbatan ommaviy e’tijning o’sishi, umuman, axborot va kommunikatsiya xizmati sohasining o’sishiga olib keldi [4.13-14].

“Inson uchun haqiqat” tushunchasi bugungi kunda falsafa fanining muammolaridan biridir. Ijtimoiy hayotning qanchalik gullab-yashnashi odamlar haqiqatni tushunadigan, uni tahlil qilish va sintez qilish qobiliyatiga qarab baholanadi. Inson o‘z bilimlari doirasida bo‘lgan narsani haqiqat deb biladi va unga ishonadi. Bu inson uchun yolg‘on ma’lumot, chunki uning bilim darajasidan tashqarida bo‘lgan mavhum tushunchalar unga begona. Shuning uchun ilm-fanni o‘rganish odamni aldanishdan saqlaydi. Boshqa tomondan, virtual dunyo ba’zan o‘z xazinasini odamlarning bilim darajasiga mos keladigan haqiqat, ba’zan yolg‘on xabarlar bilan boyitadi. Chunki ma’lumot oluvchi hech qachon unga tushunarsiz bo‘lgan ma’lumotlarga qiziqmaydi. Va maqsad ko‘proq odamlarni jalb qilishdir. U orqali bo‘ysunuvchi toifadagi vakillar shakllanadi.

Simulyatorlar virtual voqelikning tarkibiy qismi sifatida juda vizual, haqiqatga juda yaqin va erishish mumkin bo‘lgan texnologiyadir.

Virtual reallikda haqiqat muammosi bu haqiqatning tabiati va uni virtual muhitda idrok etishimiz atrofida aylanadigan murakkab falsafiy savol hisoblandi. Virtual reallikda haqiqat muammosini quyidagi jihatlarini ko‘rib chiqish kerak:

1. Taqqoslash maqsadi. Subyektiv haqiqat: virtual reallikda haqiqat tushunchasi obyektiv haqiqatdan (idrokdan mustaqil ravishda mavjud bo‘lgan faktlar) subyektiv haqiqatga (odamlar o‘rtasida farq qiladigan idrok yoki e’tiqod) farq qilishi mumkin. Obyektiv haqiqatlar virtual muhitda (masalan, matematik tamoyillar yoki fizik qonunlar) mavjud bo‘lishi mumkin bo‘lsa-da, subyektiv haqiqatlar inson tajribasi va talqinining subyektiv tabiati tufayli keng tarqalgan bo‘lishi mumkin.

2. Illyuziya va haqiqat. Virtual haqiqat jismoniy dunyoning jihatlarini yoki butunlay xayoliy olamlarni taqlid qila oladigan hayajonli muhitni yaratadi. Illyuziya va haqiqat o‘rtasidagi chiziq xiralashishi mumkin, bu virtual bo‘shliqlarda tajriba va idrokning haqiqiyligini shubha ostiga qo‘yadi. Virtual borliqda “haqiqiy” narsa jismoniy dunyoda haqiqat bilan bir xil bo‘lishi shart emas.

3. Taqdimot va simulyatsiya. Virtual haqiqat ko‘pincha haqiqiy dunyo hodisalari, obyektlari yoki tajribalarini aks ettirish yoki simulyatsiya qilishni o‘z ichiga oladi. Garchi bu tasavvurlar voqelikning jihatlarini aniq taqlid qilishi mumkin bo‘lsa-da, oxir-oqibat ular texnologiya tomonidan yaratilgan va vositachilik qiladi. Bu virtual tasavvurlarning haqiqiyligi va ular haqiqatni to‘g‘ridan-to‘g‘ri hissiy tajriba kabi yetkaza oladimi degan savollarni tug‘diradi.

4. Axloqiy mulohazalar. Virtual haqiqatdan foydalanish haqiqat va haqiqiylilik haqida axloqiy tashvishlarni keltirib chiqaradi. Masalan, virtual muhitlar foydalanuvchilarni aldash maqsadida manipulyatsiya qilinishi yoki o‘zgartirilishi mumkin, bu esa xabardor qilingan rozilik, maxfiylik va potentsial psixologik zarar kabi masalalar bilan bog‘liq axloqiy dilemmalarga olib keladi. Virtual tajribani taqdim etishda shaffoflik va halollikni ta’minlash ishonch va halollikni saqlash uchun juda muhimdir.

15-Oktyabr, 2025-yil

5. Epistemologik oqibatlar. Virtual haqiqatning paydo bo‘lishi bilim va haqiqatni tushunishda an’anaviy epistemologik yondashuvlarni shubha ostiga qo‘yadi. Virtual muhitda haqiqatni qanday bilishimiz va anglashimiz, shuningdek, bilim manbai sifatida virtual tajribaning ishonchliligi haqida savollar tug‘iladi. Haqiqat, oqlanish va e’tiqodning tabiati haqidagi falsafiy munozaralar virtual haqiqat kontekstida yangi o‘lchovlarni oladi.

VR da haqiqatni idrok etish innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi bilan ham bog‘liq. Sun’iy intellekt va innovatsion fikrlash, xususan, bu jarayonda evristik imkoniyatlarga aylanadi [5.172].

XULOSA

Umuman olganda, virtual haqiqatdagi haqiqat muammosi raqamli muhitda idrok, vakillik va haqiqat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni ta’kidlaydi. Ushbu savolni falsafiy o‘rganish haqiqat mohiyatini va virtual tajribaning haqiqat va bilimlarni tushunishimiz uchun ahamiyatini tanqidiy tahlil qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, virtual haqiqat hodisasini uyushgan simulyatsiya maydoni deb ta’riflash mumkin – bu maxsus obyektlar, “ajratilgan belgilar”, ular nusxa ko‘chirish belgilaridan farqli o‘laroq, o‘xshashliklarni emas, balki mos yozuvlar bilan farqlarni belgilaydi. Yaxlitlik, barqarorlik va to‘liqlik bo‘lgan haqiqiy haqiqatdan farqli o‘laroq, virtual haqiqat farqlar va xilma-xillik manbai bo‘lib xizmat qiladi. Demak, fazilat bu mavjudotning o‘ziga xos tuzilishi bilan bog‘liq bo‘lgan, ijodiy, ijodiy faoliyatni ko‘rsatadigan hodisa. Boshqacha qilib aytganda, virtual haqiqat odamlarni o‘rgatgan manbadir. Ushbu maqolada Virtual borliqda haqiqat muammosining virtual reallik bilan bog‘liq jihatlarini ilmiy va falsafiy jihatdan tahlil qilingan va takliflar berilgan.

ADAVIYOTLAR:

1. Плешакова В. Кибер онтология и психология безопасности информационной сферы: аспекты киберсоциализации человека в социальных сетях Интернет среды // Вестник, 2014. - С. 15.

2. Королева Н. Семио сфера личности. Санкт- Петербург , 2005. - С. 159.

3. Кушаков Ш.С. Фейковая модел дезинформации как разновидность симулякра. //Ёшларни фоявий тарбиялашнинг долзарб масалалари. Талабалар онгида китобхонлик маданиятини шакллантириш” мавзусидаги республика илмий-назарий конференсияси материаллари. Самарканд, 2019. – С. 19-21.

4. Azizqulov A. Axborotlashgan jamiyatning falsafiy muammolari. – Samarqand, 2021. - B. 13-14.

5. Mirziyoyev Sh.M. “Matbuot va ommaviy axbotot hodimlariga” sozlagan nutqi 27.06. 2019 www.pv.uz.

6. G.S. Sultanova. Scientific thinking: innovation and innovation activities. Modern science: new approaches and current research//materials of the international scientific and practical conference. Prague, Czech Republic. 2020/4/21. - P. 172.